

חירות הרוח

חירות מהי?

מושג החירות נתפס לרוב כחירות פיזית - האפשרות לעשות מה שברצוני ללא כל הגבלה. כחלק ממערך מנהיגות עצמית עוסקת פעילות זו בהיבט נוסף של החירות - "חירות הרוח", המתבטאת ביכולת לשלוט על מעשינו ומחשבותינו וביכולת להיות נאמנים לצו מצפוננו ולקולנו הפנימי. פעילות זו אמורה להיות מועברת לקראת חג הפסח ולכן מומלץ לקשר בין הנושאים.

מטרות הפעילות

- התלמידים יגדירו מהי התמכרות ומהי חירות.
- התלמידים ידונו על ההבדלים בין העבד ובין בן החורין.
- התלמידים ידונו בדילמות מחייהם שמשקפות משמעויות שונות של החירות.
- התלמידים יכירו כי חירות מתבטאת, בין השאר, ביכולת לפעול מתוך נאמנות לצו המצפון הפנימי.

מבנה הפעילות

- א. **עבודת מודרני - התמכרות**
- ב. **מהי חירות**
- ג. **חירות הרוח - צו המצפון**
- ד. **סיכום**

ציוד ועזרים

- ✓ תמונות של התמכרויות (**נספח א**)
- ✓ חידה בציורים (**נספח ב**)
- ✓ היגדים של הגדרות "חירות" (**חוברת לתלמיד**)
- ✓ מקורות (**חוברת לתלמיד**)

שאלות דריכה

- מיהו "עבד" ומיהו "בן חורין"?
- האם יש לאדם שליטה על החירות שלו?

חלק א: עבודות מודרנית - התמכרות

תלו על הלוח כמה תמונות (נספח א) ובקשו מהתלמידים למצוא את המשותף ביניהן (התמכרויות שונות).

שאלו:

- אילו התמכרויות הוצגו בתמונות? האם תוכלו להוסיף דוגמאות נוספות?
- מהי התמכרות? הגדרה מילונית:

1. השתעבדות להרגל, להיטות יתר אחר משהו.
2. התמסרות שלמה, הקדשת עצמו לדבר מסוים.
(מתוך מילון "ספיר")

- ההגדרה משתמשת במושג "השתעבדות". האם אפשר, לדעתכם, להחשיב אדם מכור כעבד? באיזה אופן?
- האם אתם חשים שאתם מכורים או משועבדים לדברים מסוימים? תנו דוגמאות (סדרת טלוויזיה, מחשב, פלאפון, כסיסת ציפורניים, קוקה קולה, פייסבוק, כסף).
- האם התמכרות בהכרח מקושרת לדבר חומרי? (התמכרות יכולה להיות גם לאנשים מסוימים, להרגלים, למחשבות מסוימות וכדומה, לדוגמה: אנשים ש"מכורים לכבוד" צריכים להרגיש כל הזמן שמכבדים אותם).
- האם התמכרות היא בהכרח דבר שלילי? האם יש התמכרויות חיוביות? תנו דוגמאות.
- מהו, לדעתכם, ההפך ממכור?

חלק ב: מהי חירות

הנחו את התלמידים לפענח את החידה שבנספח ב. **התשובה**: בן חורין. בן חורין הוא אדם חופשי, אדם בעל חירות.

פזרו על הרצפה הגדרות אפשריות למילה חירות. על כל תלמיד לבחור את ההגדרה שעימה הוא הכי מזדהה. תלמיד שאינו מתחבר אף לא להגדרה אחת יכול לחבר הגדרה משל עצמו. אפשר לבצע משימה זו גם בחוברת לתלמיד.

חירות היא החופש הגדול.

חירות היא היכולת להאמין ולחשוב מה שאני רוצה בלי להיות מוגבל על ידי אחרים.

חירות היא היכולת לעשות מה שאני רוצה בלי שיגידו לי מה לעשות.

חירות היא הזכות לדעת ולשאול שאלות.

חירות תלויה באמונת האדם – אדם שמאמין כי הוא חופשי הוא אכן חופשי.

חירות היא להאמין ברעיון כלשהו ולפעול להגשמתו.

חירות היא להיות עצמאי, לא להיות תלוי במשהו אחר.

חירות פירושה היכולת למרוד.

חירות זה לנסוע ולהסתובב בעולם.

חירות היא היכולת להיות נאמן לצו המצפון שלי.

חירות היא...



שאלו:

- מהו ההיגד שבחרתם? מדוע, לדעתכם, דווקא היגד זה מגדיר את המונח חירות?
- עם איזה היגד לא הזדהיתם? מדוע?



הציגו בפני התלמידים את הדילמות הבאות (מופיעות גם ב**חוברת לתלמיד**). בכל דילמה על התלמידים לענות על השאלות:

- אילו מההיגדים שבחנו להגדרות של חירות באים לידי ביטוי בדילמה זו?
- מה הייתם מיעצים לעשות בדילמה שלפניכם? מדוע?

אני מתלבט מה לעשות בחופש הגדול. מצד אחד, כל כך חיכיתי שהחופש יגיע ואוכל להעביר את הזמן בכיף בלי לתת חשבון לאף אחד, מצד שני, קיבלתי הצעה לעבוד אצל קרוב משפחה שלי. המשרה מחייבת אותי להתייצב במקום העבודה כל יום, לאורך כל החופש, משמונה בבוקר עד חמש בערב. זה נשמע לי די קשה, אבל כך אוכל לחסוך כסף משלי למהלך כל השנה הבאה.

החליטו בשכבה לארגן מחאה גדולה של כל התלמידים כנגד הנהלת בית הספר. על פי השמועות, המחאה תכלול גם כיתובי גרפיטי על קירות בית הספר. אני בעד המחאה וחשוב לי להצטרף אליה, אבל אני מפחד שבסוף רק נסתבך יותר ואולי אפילו נקבל עונש.

תלמיד מהשכבה התחיל להתגרות בי בהפסקה. התעצבנתי ורציתי להחזיר לו, אבל כל החברים שלי עצרו אותי ואמרו לי שהוא לא שווה את זה ובעצם הוא רק מנסה להשיג תשומת לב והכי טוב להתעלם ממנו. אני יודע שהם צודקים, אבל הוא פגע בי ואני מרגיש שאני חייב להגיב.



שאלו:

- אילו ממדים של החירות התנגשו זה בזה בסיטואציה? איך בחרתם כיצד להכריע ביניהן?
- מי מכריע אם האדם הוא בן חורין?
- האם לאדם יש שליטה על החירות שלו? באילו מקרים?

- האם העובדה שההורים או המורים מחליטים בשבילכם מונעת מכם להיות "בני חורין"?



לסיכום הדיון על מושג החירות:

- מה הקשר בין ההתמכרויות שבהן עסקנו בתחילת השיעור ובין החירות? האם אדם מכור הוא אדם חופשי (הרי, כביכול, הוא עושה את מה שברצונו)?
- מהו ההבדל בין עבד ובין בן חורין?
- האם אדם שאסור בכלא יכול להיות חופשי? אם כן, כיצד ועל פי איזו הגדרה?

אנו רגילים להתייחס לחירות כאל חירות פיזית, כאל האפשרות לעשות מה שברצוננו ללא הגבלה. דרך הדילמות והדיון על ההתמכרויות ראינו כי יש הגדרות שונות לחירות שמתבטאות לא רק בפן הפיזי אלא גם בהכרעות ובהחלטות שאנו מקבלים ובאופן שבו אנו מגיבים אל סביבתנו.

חלק ג: חירות הרוח - צו המצפון



הקריאו את הסיפור "הקשוחים והרכים" (נספח ג). עצרו במילים "עמדו כל השלושה שותקים לכמה רגעים" ושאלו: באיזו דילמה נמצאים הנערים? אילו שני רצונות מתנגשים בסיפור? כיצד, לדעתכם, הנערים יפעלו לבסוף? לאחר מכן המשיכו בסיפור.



עוררו דיון:

- מדוע, לדעתכם, בחרו הנערים בדרך זו, על אף הסיכון שהשוטרים יתפסו אותם?
- מה היה קורה אילו הנערים היו נשלחים חזרה למוסד על ידי השוטר? האם, לדעתכם, גם אז הם היו מרגישים חופשיים?
- אילו מההגדרות השונות של חירות התנגשו בסיפור זו בזו? כיצד הנערים הכריעו ביניהן?
- על מי מבין הדמויות שבסיפור אפשר לומר שהוא בן חורין?
- נסו לסכם: מהי חירות בעיניכם?



קראו את הקטע הבא (מופיע בחוברת לתלמיד):

ההבדל שבין העבד ובן החורין איננו רק הבדל מעמדי. אנו יכולים למצוא עבד שרוחו היא מלאת חירות, ולהיפוך, בן חורין שרוחו הוא רוח של עבד. חירות האדם היא להיות נאמן לעצמיות הפנימית שלו; מה שאין בעבד, שלעולם אינו נאמן לעצמיות הפנימית שלו, כי אם במה שהוא טוב ויפה בעיני האחר.

(הרב אברהם יצחק הכהן קוק, מאמרי הראי"ה)



שאלו:

- לפי דברי הרב קוק, מיהו עבד ומיהו בן חורין? האם אתם מסכימים עם הגדרות אלו?
- מהו פירוש הביטוי "נאמן לעצמיות הפנימית שלו"? האם פירושו הוא לעשות ככל העולה על רוחי?
- לאילו מההיגדים של חירות מתאימה הגדרת החירות של הרב קוק?

אפשרות להעמקה, נתן שרנסקי



ספרו לתלמידים בקצרה על נתן שרנסקי (נספח ד). קראו את דבריו בנאומו בבית המשפט שפסק את דינו להישלח לסיביר:

אתה, השופט, חושב שהנך חופשי! אתה חושב כך, מכיוון שלאחר שייגמר המשפט תלך לביתך ואילו אני אהיה המשועבד, מכיוון שאלך לכלא לזמן רב. אך דע לך שמבין שנינו – אני הוא בן החורין האמיתי!
 אמנם גופי יהיה משעובד, אבל רוחי, היא תישאר חופשית, מכיוון שארגיש שלא נכנעתי לגזירותיכם ונשארתי נאמן לאמונתי. אך לך, השופט, קבעו מראש מה לומר! גופך אמנם משוחרר, אבל אינך חופשי להכריע לפי אמונתך. רוחך משועבדת, זה חמור פי כמה!



שאלו:

- מהי טענתו של נתן שרנסקי? האם אתם מסכימים עם טענה זו?
- איזו הגדרה מההגדרות למושג החירות שבהן עסקנו משקפת את דבריו של שרנסקי?
- מי, לדעתכם, באמת חופשי יותר – נתן שרנסקי בדרכו להישלח לסיביר או השופט? מדוע?

סיכום

דנו בנושא ההתמכרויות וראינו כי כולנו משועבדים לדברים קטנים בחיים. כמו כן בחנו את מושג החירות על היבטיו השונים דרך סיטואציות מחיי היום-יום. ראינו כי חירות וחופש אמיתיים אינם מתבטאים רק בחירות הגוף, אלא גם, ובעיקר, בחירות הרוח. ראינו כי הדילמה האם להיות בן חורין אמיתי או שמא להיות משועבד פוגשת את כולנו: כאשר אדם שולט על עצמו ועל בחירותיו הוא פועל על פי צו מצפונו – אזי חירותו היא חירות אמיתית.

נספח א: התמכרויות

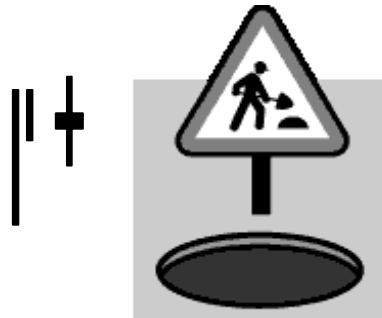




נספח ב: חידה מאוירת



ב = ח



נספח ג: הקשוחים והרכים

הכל התרחש כהרף עין: עובר אורח ניסה לחצות את הכביש. מכונית חבטה בו, העיפה אותו אל שולי הכביש והשאירה אותו שם רובץ ושורת דם. המכונית המשיכה לנסוע בדהרה. מהמקום בו התחבאו עקבו שלושת הנערים אחר התאונה. הנערים הצעירים ברחו ממוסד לעבריינים צעירים. זה היה היום השני בו הם בורחים ומחפשים להגשים את חלומם – להגיע ל"כפר קטן", מקום שלא שומעים בו רדיו, שלא קוראים בו עיתונים.

כפר נידח שבו אף אחד לא ישאל שאלות ושב ויתגוררו בבית נטוש. כך יוכלו לבצע פשיטות שוד קטנות, רק לצורכי פרנסה, וישבו אל הבית הנטוש בכפר נידח.

זה היה היום השני לבריחתם מהמוסד... המסע החל בעליזות ושמחה אך בשעות הצהריים ביום השני מצב רוחם השתנה... הם המתינו לטרמפ אך הכביש בדרך לחיפה היה שומם ולכן החלו לצעוד.

כאן, על הכביש הם ראו את התאונה. הם ראו היטב את פניו המבוהלות של הנהג, את נתיב בריחתו, ומעל הכל, את האיש הפצוע שנותר שוכב בשולי הכביש.

לפתע עצרו הנערים. בפניהם עמדה דילמה והיה עליהם לקבל החלטה מהירה וגורלית: האם לעצור ולעזור לפצוע ובכך להיכנס היישר ללוע המשטרה המחפשת אחריהם? או להשאיר את הפצוע על הכביש כפי שעשה הנהג הדורס, האדון במכונית ההדורה?

שניים מהם אמרו שצריך להמשיך ללכת. הם אמרו: "מה זה נוגע לנו? עוזב אותו במנוחה, בחייך. מישהו כבר יעבור ויאסוף אותו. מה אנחנו צריכים לשבור לנו את הראש עליו? לאן ניקח אותו? לבית חולים? שם יעצרו אותנו! המשטרה תחקור אותנו ויהיה לנו רק צרות".

הנער השלישי, שהיה בן ארבע עשרה, ביקש לעצור. הוא רקע את שתי רגליו בכביש בעקשנות: "אנחנו לא יכולים להשאיר פצוע כאן!", ולאחר שיקול מהיר הוסיף ואמר: "חבר'ה, אתם יודעים מה? תסתלקו אתם, ואני אשאר כאן. אני אעצור איזו מכונית ואחרי שאביא אותו לבית החולים אשיג אתכם. אולי באמת לא כדאי לסכן את כולנו יחד...".

עמדו כל השלושה שותקים לכמה רגעים.

שניים מהם החליטו להמשיך בדרך. רק הנער בן הארבע עשרה נשאר עם הפצוע. הוא גרר אותו לצל צוק סלע בצד הכביש ושם ישב, ממתין.

עכשיו היה הפצוע מחוסר הכרה. הכביש היה נידח ואף מכונית לא הופיעה. שני חבריו נעלמו מעבר לעיקול הכביש ועתה הוא נשאר לבדו. לרגע תקף אותו הרהור: "איזה חמור אני. למה לי צרות?" ונתקף בכעס על עצמו...

לפתע, באה ממול מכונית. הוא היה שקוע כל כך בעצמו עד שכמעט לא הבחין בה כשעצרה לידו. רק כאשר שמע את חריקת הבלמים, הרים את ראשו: ליד הנהג ישבו שני חבריו שתפסו עימו טרמפ. הם הסבירו לנהג מה קרה ותיארו את האדם הפצוע השוכב לצד הכביש ולידו חברם. כך הם הגיעו למקום בחזרה...

כל הארבעה יחד הרימו את הפצוע והשכיבו אותו בזירות על המושב האחורי. המכונית נסעה במהירות לעבר בית החולים הקרוב בעיר.

שלושת הנערים נשארו סמוך לדלת. אחד האחים הסביר להם כי כדאי שימתינו רגע, עד שיבוא שוטר לגבות מהם עדות – כך ניתן יהיה לאתר את הנהג שפגע וברח.

המילה "משטרה" עברה במוחם והם חשבו משטרה פירושה חזרה למוסד! כשהגיע סמל המשטרה לגבות עדות משלושת הנערים, הוא מצא את המסדרון ריק. הנהג סיפר כיצד עצרו אותו שני הנערים ותיאר את פניהם של השלושה. השוטר הקשיב, כיוון את עיניו וחשב:

אולי השלושה האלה הם הנערים שנמלטו מהמוסד ב...? ואולי כדאי בהזדמנות זו להחזיר אותם למוסד?
אבל בכל משחק יש "פייר פלי" (משחק הגון) – הוא נזכר, והבין כי הפעם יש לתת לצעירים את ההזדמנות שלהם.
לפחות לא לתפוס אותם עכשיו, כשעשו מעשה טוב...
שבוע לאחר מכן שוב היו השלושה במוסד. כל חלומותיהם התנפצו – הכפר החלומי, הבית הנטוש...
הם נעצרו כשניסו לפרוץ לחנות מכולת. הם היו פשוט רעבים.
עכשיו הם שוב במוסד. כפר החלומות שלהם רחוק יותר מן הירח. אבל משהו טוב נשאר להם בכל זאת מימי הבריחה; זכר הפצוע שהחישו לבית החולים.
בדרכם שלהם הם מנסים להעמיד פנים ציניות כאשר הם חוזרים ומספרים לחבריהם במוסד: "איזה טמבלים היינו, לבזבז יום שלם של חופש על נסיעה לבית החולים...". (יגאל לב)

נספח ד: נתן שרנסקי

נתן (אנטולי) שרנסקי הוא יו"ר הסוכנות היהודית, פוליטיקאי ושר בממשלות ישראל. נולד באוקראינה והיה ציוני נלהב שעודד יהודים לעלות למדינת ישראל. שרנסקי נעצר מטעמים פוליטיים והואשם בהאשמות שווא. ב-1977 נעצר מטעמים פוליטיים על ידי ברית המועצות והואשם בהאשמות שונות, שהתגלו מאוחר יותר כהאשמות שווא. ביולי 1978 הרשיע אותו בית המשפט הרוסי וגזר עליו 13 שנות מאסר בסיביר. במהלך שנותיו בכלא כ"אסיר ציון" הפך שרנסקי לסמל המאבק על זכויות האדם בברית המועצות ולמאבקה של היהדות לחירות. בעקבות המאבק לשחרורו בראשות אשתו אביטל ולחץ דיפלומטי כבד מצד המערב במהלכו החליטה הכנסת לתבוע את שחרורו הוא שוחרר לבסוף ועלה לישראל.
בספרו "לא אירע רע" מספר שרנסקי כי הצליח לשרוד את מחנות המעצר והעבודה של הגולאג מכיוון שבזכות דבקתו בזהותו היהודית ותשוקתו לעלות לישראל נשאר חופשי בנפשו.

נספח ה: העשרה

עבדים/ ברי סחרוף

על נהר אספירין ישבנו
במקומות המוכרים
לא שומעים לא רואים
כאילו אנחנו אוויר
עוד מעט ייגמר הסרט
בקרוב המציאות
התמונה מטושטשת
והצליל לא ברור

כי כולנו עבדים אפילו
שיש לנו כזה כאילו
פותחים פה בגדול
ומחכים לעונג הבא
כולנו מכורים של מישהו
שמבקש עכשיו תרגישו
פותחים פה גדול ומחכים
למנה הבאה

חלונות ראוהו יפים פה
זה הכול למכירה
גם אנחנו תלויים
עם פתקי החלפה
אז מה נעשה עם הכעס הזה
מה יהיה עם הקנאה